

blauwe hemel
de Zuiden van
zijn lot. Schu
rs, die niet te
bben, waarmee
lag meer voor
gen, die hij in
in, dan te mok
d! De aandrif
inen ontleend
medepelgrins
deed zijn best
dooveel in zich
e Engelsch
chreef, in dien
Engelsche volk
eld.

„scheen Scho
lukkige wereld
past: „De rust
ermogen groei
en nieuw pro
emig slaak
beken brachten

e „profeet van
proces verwik
uster, die hij in
met zó grove
verwijderd, dat
kamsblessuren
hem tot een
e mishandelde

leven lang een
eere van de
d niet bij haar
uw laag, omdat
en had hij een
een minnares
edere“ relaties
huwelijk oor
De man, die

t tooneel is, en
n de baan, nu
oed „Bob Mel
der Toekomst“
e 330 blz. toont
de oorlog en de
en kennen; toe
Boest“ en „de
hoesjel van de
ur Koolen nog
gt het „laatsle
“ aan, waarin
er“. Deze wordt
a afval en zwa
oede“, alhoes de
het getal 666

dijk, dat het in
gaan met deze
morgen gerefor
en brood eten
gezegd, dat hij
t. Maar de toe
n klok-klok
en een drama
lijkstrouw. Het
g-ing het zoe
t is nu gelukt
n gunstiger is?
tisch uitgeheeld
de kunstenaar
de massa min
hem voor, dat
het oogenblik
ijn moeder om
in het stuk een
hij geloofd aan
as in den tijd,
van alle dog
goest verstoent
id“
eworden, al ad
e zitten. Seder
blikken-dominie
et publiek voor
lechtig-gewicht
Messias afflues“

de huwelijks
al te makkelijk
die wel is ge
“ moet houden
t in positieven
s prijsgegeven
den aan hem,
„Lioba“. Maar
e „Lioba“ wel
nderlijk gewan
Lioba's gebed
zij „mag bijhij
elpreken staan
es is dit een

SCHILDER.

trouwt, halveert zijn rechten en verdubbelt zijn plichten.

De ziel van zulk een man kan men niet den geschikten geboorteschot voor een ware en waardige wijsbegeerte achten.

In het sterfjaar van Hegel, 1831, vluchtte Schopenhauer opnieuw uit Berlijn, thans uit angst voor de cholera, „de Aziatische hyena“, en vestigde zich in Frankfurt, waar hij tot aan zijn dood als kluisenaar leefde. De moderne duivel, de „reisdijvel“, plaagde hem niet meer.

Na 17 jaren zwijgens ontstaat er weder een briefwisseling met zijn moeder. Een ontmoeting had er niet plaats. Hoe het eruitzag in 't binnenste van den zoon, toont een passage uit een brief van de moeder: „Wat zij mij schrijft over uw gezondheid, uw menschenachting en duistere stemming, bedroeft mij meer dan ik zeggen kan. God helpe je en geve je licht in je verdonkerd gemoed“.

Als een zonderling nestelt hij zich in zijn studeerkamer. Boven de kamee hing het portret van Goethe. Op het bureau stond een buste van Kant, als wiens troonopvolger hij zich beschouwde. Van een marmeren zuil glimlachte hem toe een echt Tibetaansch Boedha-beeld. En voorts was de kamer versierd met 16 portretten van het eenig soort schepsel, dat hij scheen lief te hebben: de hond! Dit beest is, volgens den wijsgeer, het eenige wezen welks vriendschap eerlijk en belangeloos kan worden genoemd. De hond was daarom ook alleen uitverkoren hem gezelschap te houden. Aan zijn voeten lag een poedel, die luisterde naar den Boedhistischen naam, Atma, d.i. wereldziel!

Een filosofische kalmte heerschte er, ondanks deze Atma, niet in des meesters gemoed. Nijd verteert zijne beenderen, omdat men hem noemt den „zoon van de beroemde Johanna Schopenhauer“. Hare werken worden alom gelezen, en op zijn eigen werk let niemand!

Giftige jalousie vervult zijn hart ook om het geweldig succes van zijn grooten concurrent Hegel. Hij wordt niet moede legen den „wijsgeer van de rede“ te razen in een taal, die een vischvrouw, op haar beurt, hem bejiden kon, noemende Hegel een man, die niet leefde vóór, maar van de filosofie, een charlatan, een papier, tijd, en kopbedraver, een mensch met het gezicht van een kroegbaas!

Intusschen begon voor den verouderenden ism-gim langzamerhand het licht te dagen, waarnaar hij geheel in tegenspraak met zijn menschevachtend pessimisme, zoo brandend verlangd had: het licht van den roem!

Julius Frauenstädt, een Joodsch jurist, is de eerste, die Schopenhauer's genie, als stelselbouwer, ontdekt en erkent. Hij bewijst den meester goede diensten als propagandist; ook in het opsporen van al wat er in bladen en tijdschriften waardeerends over hem geschreven wordt, alsmede in het deskundig adviseeren, hoever de meester gaan kan met schelden op zijn „vervolgers“, zonder met den strafrechter in aanraking te komen.

Frauenstädt wordt, om zijn belangeloozen ijver, voor de „nieuwe leer“, door den meester apostel genoemd, met de toevoeging: activus (de werkzame)!

Weldra verschijnt Schopenhauer's laatste werk, het meest bewonderde en meest gelezene, wyl het ten deele ook voor het niet wijsgeerig geschoold publiek verstaanbaar is: de Parerga en Paralipomena (toevoegselen en resten). Het is een bonte reeks schitterende schetsen, en afzichten (spreken) in pittigen, puntigen, stijl geschreven.

Drie uitgevers weigerden eerst achtereenvolgens de uitgave, omdat ze nog blind waren voor het rijzend licht van den profeet. Maar de groote dag, die aan zijn miskenning een einde zou maken, bleek toch gekomen.

De tijd was langzamerhand „rijp“ geworden voor het wrange woord van den Frankforter kluisenaar. De Hegelsche leer met haar optimistische kern: de ontwikkelinggang van de wereldgeschiedenis naar de vrijheid! — werd door de geschiedenis zelve weersproken. Na de hooggestemde verwachtingen, dat de revolutie aan Europa den vrede en de welvaart zou brengen, was de ontuchtering pijnlijk. In plaats van ontwikkeling zag het oog veeleer zedelijke ontfaarding.

Velen zochten in zwaarmoedige stemming hun toevlucht tot de oude romantiek; anderen tot de wonderen der techniek; de meesten tot het kort vlamvend feestvuur der lusten, onder de leuze: O mein lieber Augustin, alles ist hin!

Een ander symptoom des tijds, dat een kentering aanwees in de richting van Schopenhauer's leer, was de opkomst van het, uit Amerika geïmporteerde, occultisme. Terwijl enerzijds het materialisme nog bezig was den mensch te vleien met den waan, dat de wereld een machine is, zonder mysterie, prikkelde de moderne magie dienzelfden mensch juist met het geheim, dat achter de wereld schuilt. Magnetisme, hypnotisme, tafeldans, gaven voedsel aan, en wekten tevens, den onbevredigden dorst naar het wonder, het onverklaarbare. De geestesstemming, waarin de mensch door deze mirakelen der magie gebracht werd, maakte hem rijp voor de aanvaarding van een filosofie, die als

laatst grond van al het bestaan en gebeuren, proklameerde den blinden, onberekenbaren, oerwil. Schopenhauer zelf was een hartistochtelijk beoefenaar van de nieuwe „tooverkunst“. Hij noemde den tafeldans een demonstratie van zijn wijsbegeerte, daar dit verschijnsel hevestigde zijn leer, dat de wil kan werken onafhankelijk van ruimte en tijd.

Omwentelingen in de publieke opinie hebben soms even plotseling plaats als in de weersgesteldheid. Het succes van een wijsbegeerte is dikwijls een kwestie van mode, en wat is grilliger dan de heerschappij van deze internationale vorstin?

Na Hegel Schopenhauer!

En Schopenhauer veel meer dan Hegel! Voor Jan Publiek was de koning der redelijkheid een type van onbegrijpelijkheid gebleven. Alleen de hovelingen deelden in zijn glorie. Maar Schopenhauer had, bij de gave van de verzameling zijner schatten, ook het talent van de uitdeeling. Hij wist zijn zeldzame waar aan den man (en ook aan de vrouw) te brengen met de suggestieve kracht van een markt-Kokadorus!

Opeens stond de Mont-Blanc in het volle licht.

Reeds was in 1839 zijn antwoord op een prijsvraag over het probleem der wilsvrijheid met den eersten prijs gekroond. Thans schreef de Leipziger universiteit een prijsvraag uit over Schopenhauer's eigen filosofie. In Breslau werd zijn stelsel gedoceerd. Er stonden enthousiasten op, dweepers, die hem als den onthuller van het wereldgeheim begroetten en zijn „mooi“ pessimisme snoven als cocaine, om het moede verstand te bedwelmen. In Weenen bleven de militaire kadetten heimelijk des nachts op, om zijn werken te lezen, te verslinden, alsof het romans waren.

Men begon het in de „intellectuele“ wereld achterlijk, bijna onfatsoenlijk, te vinden hem niet te kennen.

Rosenkranz, één der apostelen, noemt den meester „den nieuw gekozen keizer der filosofie“. Schopenhauer aanvaardt deze hulde. Een voorrede in een nieuwe uitgave van één zijner werken noemt hij zijn keizerlijke troonrede.

Men zendt hem bloemen, gedichten, dingt naar de eer hem te zien, zijn hand te kussen.

De „pessimist“ laat zich den handkus welgevallen met de woorden: „Dit is een ceremonie, die bij mijn keizerlijke waardigheid past“.

B. W.

LITERATUUR EN KUNST.

Frans Netscher. †

Weer brachten de kranten dezer dagen het overlijdensbericht van een der bekende figuren op het terrein der literatuur, Frans Netscher.

En weer wordt bij deze doodsstijding onze aandacht teruggeleid naar de eerste jaren der tachtigersbeweging, want Frans Netscher behoorde tot de „mannen van 80“ niet alleen, maar is eigenlijk altijd een tachtiger gebleven. Evenzeer als Emants bij de wisselingen der literaire beweging sinds het begin der nieuwe actie bleef die hij was, veranderde ook het inzicht van Frans Netscher weinig of niet, zoodat hij min of meer tot het verleden behoorde, wat zijn literairen arbeid betreft.

Met Couperus had hij op de Haagsche H. B. S. schoolgegaan en daar onderwys ontvangen van den bekenden literator Jan ten Brink, die later als hoogleeraar in de letterkunde optrad. En, zooals diens invloed betekenend is geweest op de ontwikkeling van Couperus' talent, is Ten Brink ook de leidman geweest van Frans Netscher. Zelf vertelt deze hoe Ten Brink hem gebracht heeft tot de lectuur van Zola en andere naturalisten en hoe die geschriften, veel besproken in Netscher's kring, grooten indruk op hem maakten. Zoo „vond (hij) den schrijver, die uitte wat (hij) onbewust in (zich) had“, met wien hij ook weldra in persoonlijke relatie en correspondentie kwam.

Daardoor werd hij, impressionist reeds in een schetsje over het Hollandsche polderland dat uit z'n vroege schooljaren dateerde, gevoerd tot het impressionistisch proza als kunstgenre en, naar Querido's zeggen, „de overbrenger van het Fransch naturalisme op Hollandschen grond“.

Dat naturalisme dan, berustend op scherpe waarneming van omringende verhoudingen, werd de richting, die voortaan zijn koers bepaalde, en, in aansluiting aan zijn beroep, pers-stenograaf in de Tweede Kamer, was het milieu, dat hij in z'n eerste schetsen weergaf, de omgeving van het parlement. „Een woelige dag in de Kamer“, op raad van Ten Brink onder pseudoniem geschreven, trok dadelijk de aandacht en opende hem den weg tot verdere publicatie. En in vrij snelle ontwikkeling ontplooiende zich z'n talent in volgende bundels: „Studies naar het naakt model“, „Menschen om ons“, „Egoïsme“ (een roman uit het Haagsche leven, evenals Couperus' „Eline Vere“) en „Uit de Snijkamer“.

Ik noem deze titels, omdat ze tekenend zijn voor den geest van Netscher's werk: waarneming van den mensch en de menschenziel op een koele, snijdend-scherpe manier, onbewogen en verstan-

delijk-critisch. Wel zuiver naturalistisch dus, maar dan, waar immers alle naturalisme is „werkelijkheid, gezien door het temperament van den kunstenaar heen“ in overeenstemming met zijn opvatting: bijtend-ironisch, wrang, cynisch-hoonend soms. Zelf verklaart hij den titel „Uit de Snijkamer“ aldus: „de Snijkamer is de plaats, waar je de menschen open maakt en kijkt wat er van binnen in zit. Ik tracht te psychisch van binnen te bekijken, ik opereer ze om te zien wat er in ze is omgegaan“.

Dat is precies Frans Netscher, de man, zooals Querido typisch juist zegt, van „de snerpens psychologie“, van de vivisectie der menschenziel. Hard is het, wat men leest van Netscher, soms zelfs ruw, met name als hij het lage in den mensch beschrijft. Zijn leermeester Ten Brink heeft dit al gezien en gezegd: en ieder, die over Netscher's geschriften sprak, heeft het herhaald.

Daarom staat Netscher, de echte vertegenwoordiger van het Fransche naturalisme, zooals dat is getypeerd in Zola, ook eigenlijk alleen in onze literatuur, en — onwillekeurig dringt zich de neiging tot vergelijking op — verschuilt hij ook van Emants en Couperus.

Zij waren beiden óók naturalisten. Maar bij Emants was somberheid de hoofdtrek, pessimisme. Ook hij was wrang in z'n ontleiden, en hoonend-cynisch soms, maar dat kwam voort uit desillusie, uit abstractie ook, niet uit de ijzigkoude overweging dat hij de menschen wilde open maken om te zien wat er in zat. En Couperus, gansch anders weer, was de determinist, de noodlotmensch, die in z'n analyse altijd stuitte op het onontkoombare, het van alle willen en weten onafhankelijke, het pijnlijk-knellende, dat als hard ijzer geklauwd stond in het leere leven.

Alle drie naturalisten alzoo, en misschien even somber in hun kijk op de menschen en het leven, maar in hun uitingen verschillend, omdat hun individualiteit telkens een andere was. En die individualiteit heeft hun plaats in de belangstelling van het lezend publiek bepaald. Couperus, de charmanter, de charmeur, overschitterende zijn somberheid met goudglans van woorden, verborg zijn wezen onder anderen schijn — en werd de veelbegeerde; Emants en Netscher raakten op den achtergrond, toen het naturalisme begon te versterven en bleven buiten de sfeer der belangstelling, de een omdat hij te somber, de ander wyl hij te cynisch was.

Voor ons zijn ze geen van drieën. Ik wees daar reeds op, toen ik over het werk van Emants enkele opmerkingen maakte, en ik herhaal het ook nu; omdat hun psychologische analyse in de tegenstelling van de christelijke zielsontleding, omdat hun beschouwing van den mensch voert tot al dieper diepte van verlorenheid en zonde, verder weg van den Christus, Wien te kennen het leven is.

Toch — ook ten aanzien van Frans Netscher's werk zij het erkend — literair-historisch is de betekenis grooter, dan de betrekkelijk weinige bekendheid van dit zuiver naturalistisch proza doet vermoeden. Want ook Frans Netscher was een kunstenaar van zeer bijzondere kracht, scherp in beeldend vermogen, origineel in woord- en stijl-formatie. Als zoodanig vooral heeft hij in de tachtigers jaren betekenis gehad, toen het nieuwe stap voor stap moest veroverd worden op taal-conservatisme en stijl-rhetoriek. En ook door z'n impressionisme heeft hij aan de vernieuwing onzer literatuur een niet gering aandeel gehad. Thans is alles in andere richting ontwikkeld, maar het naturalisme en het impressionisme van Netscher staat evenzeer aan den ingang van den nieuweren tijd als dat van Van Dyssel of van Looy of Couperus.

Vooral als kunstcriticus heeft hij zich onderscheiden. Jarenlang redigeerde hij „de Hollandsche Revue“ en dan was hij door z'n scherpe visie op de dingen een, dikwijls onbarmhartig, genadeloos-afbrekend beoordeelaar, maar aan den anderen kant, vooral in z'n karakterschetsen veelal een verrassend fijn opmerker.

Een eigenaardig stuk van zijn arbeid is ook geweest zijn hoofdredacteerschapschap van het bekende sportblad „De Kampioen“. Negentien jaren lang heeft hij die taak vervuld, met veel toewijding, en, aldus getuigt de sportkronieker van hem, „als zeer bekwaam stylist heeft hij „De Kampioen“ tot grooten bloei gebracht“. (Zie „N. R. Crt.“, 21 Nov. O.)

In z'n latere jaren heeft Netscher, vrijzinnig-democraat, aan sociale zorg zich gewijd als gemeenteraadslid en wethouder van Santpoort. Maar literator bleef hij en onder al z'n veelsoortigen arbeid als „gemeenschapsmensch“ van: tooneelcriticus, bestuurder van allerlei verenigingen voor vreemdelingenverkeer, voor bijenteelt, voor sportbeoefening, was zijn geest toch altijd bezig met romanceschepingen: hij wilde schrijven over de visschers in hun levensdoen, over de hollandsche polder-menschen, ook over de schoonheid van het hollandsche landschap.

Naturalist dus is hij geweest en gebleven. Ik geloof niet, dat van al deze wijde plannen veel meer dan het laatste tot uitvoering is gekomen,